

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 9 MEI 1962 - No. 2336

Alle assurantiën
Beleggingen
en
vermogensbeheer

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars

ROTTERDAM

Het beheer van pensioenfondsen

Beheerders van pensioenfondsen dragen een grote verantwoordelijkheid. Hun taak wordt aanmerkelijk verlicht indien zij gebruik maken van de adviezen van ons gespecialiseerde

Bureau voor Pensioenfondsen

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

Dun & Bradstreet

Sinds 1841

Nederlands degelijkste, 's werelds grootste organisatie voor inlichtingen over Kredietwaardigheid en Moraliteit van bedrijven

DUN & BRADSTREET N.V.

Rotterdam-4 | Amsterdam | Den Haag
Schiekade 189 | Keizersgracht 738 | Fluw. Burgwal 6

*U reageert op annonces
in „E.-S.B.”?*

*Wilt U dit dan steeds duidelijk
tot uitdrukking brengen?*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoornlaan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Personeelsverloop en loonhoogte

Het personeelsverloop is een vraagstuk dat ligt op een gebied, waar micro- en macro-economie soms in botsing komen. Sociaal-economisch bezien is horizontale arbeidsmobiliteit in verschillende opzichten een nuttig verschijnsel. Enerzijds betekent dit voor de arbeiders een ruime keuzemogelijkheid met betrekking tot hun beroep; anderzijds zal de verplaatsing van arbeidskrachten van minder naar meer produktieve bedrijfstakken de economische groei bevorderen.

Voor de ondernemingen echter betekent personeelsverloop veelal een grote schadepost, niet alleen in de vorm van direct aanwijsbare kostenverhogingen, maar ook door de produktiviteitsverlagende psychologische gevolgen ervan¹⁾. Een ander micro-aspect van het personeelsverloop is zijn remmende invloed op eventuele expansies. Als uitbreidingen financieel mogelijk en bedrijfseconomisch rendabel zijn, springt een voorgenomen capaciteitsvergroting vaak af, op gebrek aan arbeidskrachten, vooral bij een krappe arbeidsmarkt. Een bedrijf moet eerst zijn *verlooptekorten* aanvullen alvorens de arbeiders te kunnen werven, die voor de uitbreiding nodig zijn. Hoe groter derhalve de verlooptekorten hoe later het bedrijf toekomt aan het vervullen van zijn expansiewensen op personeelsgebied (expansietekorten). Juist in een hoogconjunctuur, waarin de drang tot expansie zich in vele bedrijfstakken doet gevoelen en de arbeidsmobiliteit door het ruime aanbod van werkgelegenheid groot is, vormt het personeelsverloop voor vele bedrijven een groot vraagstuk.

Het ligt economisch gesproken het meest voor de hand, de oorzaak van verloop te zoeken in de beloning van de produktiefactor arbeid. Vele ondernemers zien dan ook in het bestaan van loonverschillen tussen de bedrijfstakken een eerste verklaring van het personeelsverloop. Dit uit zich o.a. in het feit, dat de ondernemers, die in een hoogconjunctuur i.v.m. de krappe arbeidsmarkt bereid zijn hogere lonen te betalen, in c.a.o.-onderhandelingen maar al te graag bewijzen dat het loonpeil van hun bedrijfstak is „achtergebleven” bij dat van andere bedrijfstakken.

Omdat bovendien de huidige loonpolitiek manipulaties met de loonhoogte in beperkte mate toelaat, o.a. om de meest produktieve bedrijfstakken mogelijkheden tot expansie te geven, is het van belang het effect van loonverschillen tussen bedrijfstakken op de horizontale arbeidsmobiliteit nader te onderzoeken.

¹⁾ Zie: „Gevolgen van het personeelsverloop”, door Dr. C. A. Buningh in „E.-S.B.” van 9 augustus 1961 en Dr. D. Horringa: „Leiderschap en organisatie in de Nederlandse onderneming”, Assen 1959.

Wij hebben getracht de invloed van verschillen in het gemiddeld beloningsniveau op het personeelsverloop langs statistische weg te meten en zijn daartoe uitgegaan van de cijfers, die het C.B.S.²⁾ over beide grootheden publiceert. Voor de regressie-analyse werden 24 bedrijfstakgroepen uit alle sectoren van de nijverheid geselecteerd. De bewerkingen werden toegepast op de gemiddelde kwartaalcijfers van het vrijwillig verloop (gedefinieerd als „vertrek op initiatief van de werknemer”) en op de gemiddeld verdiende bruto uurlonen van manlijke produktie-arbeiders van 21 jaar en ouder in oktober 1959.

De resultaten van deze berekening waren in zoverre opmerkelijk, dat slechts 30 pCt. van de verschillen in verlooppercentage (verloop in procenten van de personeelsbezetting aan het begin van elke periode) tussen de bedrijfstakgroepen, door verschillen in de verdiende lonen konden worden verklaard. Bovendien bleek de loonelasticiteit van het verloop gering te zijn (0,23). Voor een daling van het verloop met 1 pCt. is dus een loonstijging van 4,2 pCt. nodig. De regressie-analyse toonde wel een causaal verband aan tussen beide grootheden; de regressiecoëfficiënt van de gevonden vergelijking was duidelijk significant.

Op grond van bovenstaande feiten kunnen wij concluderen, dat de invloed van het loon op het verloop vrij beperkt is. Amerikaanse onderzoeken op het gebied van de arbeidsmobiliteit (m.n. van Reynolds, Myers, Maclaurin en Parnes) leidden tot soortgelijke resultaten. Ondernemers doen er derhalve goed aan de oplossing van het vraagstuk van het vrijwillig personeelsverloop niet *als vanzelfsprekend* in de loonsfeer te zoeken.

Nader onderzoek van de overige factoren, die bij uitstek bepalend lijken voor het vrijwillig verloop (m.n. de meer sociologische factoren als werksfeer, regelmaat van de inkomensverwerving, aard van het werk enz.) zal hier een antwoord kunnen geven op de vraag waar de oplossing van het probleem dan wel moet worden gezocht. Tenslotte zij in dit verband nog gewezen op een kortelings door het C.B.S. ingesteld onderzoek naar het personeelsverloop³⁾, dat o.a. verband legt tussen het vrijwillig verloop enerzijds en de diensttijd en de bedrijfs grootte anderzijds.

Rotterdam.

R. W. A. HERMANS.

²⁾ C.B.S.: „Maandstatistiek van de industrie”, 1959 en 1960 alsmede de „Statistiek der verdiende lonen in de nijverheid”, oktober 1959.

³⁾ „Enkele gegevens over de structuur van het personeelsverloop in de industrie in 1959”, Maandstatistiek van de industrie, december 1961. Zie ook: „E.-S.B.” van 31 januari 1962 blz. 91.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Personeelsverloop en loonhoogte, door R. W. A. Hermans	423	Europa-bladwijzer No. 15a	429
De industriële loonstructuur, door Dr. J. A. Wartna	424	Bedrijfseconomische notities:	
Verkeer en vervoer, door Prof. Ir. H. van Breen... ..	426	Formulering van het begrip personeelsverloop, door Drs. G. B. M. Janzing	434
Verbetering van de bedrijfspensioenen, door L. S. Beuth	428	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman.. ..	435
		Recente publikaties.	438

De industriële loonstructuur

Van de hand van de Duitse auteur Walther G. Hoffmann, die zich bekendheid verwierf door zijn diverse empirisch-economische structuuronderzoekingen, verscheen vorig jaar een interessante, eveneens empirische, studie over de industriële loonstructuur (in casu over de loonhoogteverhoudingen in de diverse industriebranches)¹⁾. Het boek is daarom zo interessant, omdat het verschillende aanknopingspunten biedt voor het loon- en prijsbeleid op de lange termijn.

De gedegen statistische opzet betreffende de loonhoogteverhoudingen in internationaal opzicht en in de loop der jaren, maken het de moeite waard aan de onderzoekingen van Hoffmann enige aandacht te schenken. Wij zullen in het hiernavolgende zijn resultaten in het kort vermelden en hieraan enkele beschouwingen vastknopen over het leerzame ervan.

De gevonden industriële loonstructuur.

Hoffmann heeft de uitkomsten van zijn onderzoek, dat hij verrichtte met behulp van zowel historische cijferreeksen als dwarsdoorsneden, in vele tabellen en grafieken neergelegd. Het heeft weinig zin deze alle in detail te beschrijven. Voor ons doel is het voldoende de cijfermatige uitkomsten van zijn onderzoek tot de allerbelangrijkste beperkt te houden en deze alleen toe te spitsen op o.i. drie categorieën van gegevens.

Als eerste categorie van vermeldenswaardige gegevens zouden wij willen wijzen op de gegevens, welke betrekking hebben op de variatie van de gemiddelde loonniveaus in de bedrijfstakken om hun industrieel landelijk gemiddelde in verschillende landen. Hij onderzocht daarvoor in historische cijferreeksen de loonstructuur in Duitsland (1880/1956), de Verenigde Staten (1860/1958), Canada (1919/1953), Noorwegen (1944/1956), Zwitserland (1939/1957), Japan (1951/1955), Engeland (1948/1956), India (1950/1955), Zweden (1894/1955), Australië (1911/1956) en Nieuw-Zeeland (1920/1957)²⁾.

De in grafische voorstellingen vervatte uitkomsten illustreren, dat in reeksen van jaren dalingen en stijgingen van de variatie elkaar met een zekere regelmaat afwisselen³⁾. De dalingen en stijgingen, welke op zich zelf hevig kunnen zijn, hebben de strekking elkaar op lange termijn te compenseren. Of om het meer genuanceerd met de eigen woorden van W. G. Hoffmann te zeggen: „... dass also nicht etwa eine starre Konstanz der Lohnrelationen aus dem Material herausgelesen wird, sondern dass stets nur eine Grundrichtung gemeint ist, von der es zahlreiche kurz- und mittelfristige Abweichungen geben kann” (blz. 50).

Bondiger geformuleerd komt het erop neer, dat de gemiddelde loonniveaus in de diverse industrietakken in structureel opzicht evenredig met het gemiddelde voor de gehele industrie tenderen op te lopen. M.a.w. een toene-

ming van de lonen in de gehele industrie in een bepaald land met a pCt. tendeert met een accres van eveneens a pCt. van de lonen in de afzonderlijke bedrijfstakken samen te vallen. Nivellerende of denivellerende structurele ontwikkelingen zijn dus in de industriële loonstructuur, niet duidelijk te constateren⁴⁾.

Belangrijk is ook te weten, dat een onderlinge verwisseling van loonniveaus hierbij niet optreedt (ook dit toetst Hoffmann). Het wil dus zeggen, dat het beeld niet veroorzaakt kan zijn doordat het ene loonniveau op de plaats van het andere is gekomen.

De tweede categorie van vermeldenswaardige gegevens omvat een internationale dwarsdoorsnede van de gemiddelde bedrijfstaksgewijze lonen in een index uitgedrukt van hun landelijk industrieel gemiddelde, dat op 100 wordt gesteld. Hoffmann geeft in dit verband de loonindices van 24 bedrijfstakken. Voor de overzichtelijkheid en om de in het cijfermateriaal besloten karakteristieken duidelijker tot uiting te laten komen, zullen wij de bedrijfstakken tot enkele hoofdgroepen samenbundelen. De samenbundeling geschiedt door de loonindices van verwante bedrijfstakken op te tellen en daarvan het rekenkundig gemiddelde te nemen.

De methode is uiteraard zeer grof, vanwege het verschillende aandeel van ieder der bedrijfstakken in het productieproces c.q. de inkomensvorming. Gewogen gemiddelden zouden beter op hun plaats zijn geweest. Het gebrek aan gegevens maakt helaas een dergelijke verfijning niet mogelijk. Ondanks deze grofheid van benadering, hebben wij toch een zekere regelmaat kunnen constateren in de industriële loonverhoudingen (zie tabel 1).

TABEL 1.

De industriëlonen in een index van hun landelijk industrieel gemiddelde (= 100) in de periode 1949/1955

	Voedings- en genot- middelen	Textiel	Leer en schoenen	Hout en papier	Kapitaal- goederen
Verenigde Staten .	90	73	81	97	114
Canada	90	75	77	100	115
Nieuw-Zeeland . . .	94	77	92	100	109
Zweden	97	88	94	97	105
Australië	97	77	94	98	107
Engeland	91	74	85	100	114
Mexico	100	78	81	92	105
Argentinië	94	116	95	87	105
Brazilië	73	87	82	96	120

Bron: Walther G. Hoffmann, tabel 18, blz. 120.

Afgezien van enkele uitzonderingen illustreert tabel 1 globaal het feit, dat in verschillende landen de lonen in de consumptieve industrietakken lager en in de kapitaal-goederenindustrieën hoger liggen dan hun landelijk industrieel gemiddelde. Het feit op zich zelf is treffend, gezien de verschillen in welvaartsniveau tussen de landen (de Verenigde Staten en Canada bijv. hebben een veel hogere welvaart dan Mexico, Argentinië en Brazilië). Zeer ruw blijkt dus dat zelfs in ontwikkelingen op lange termijn welke decennia omvatten, de industriële loonstructuur (in

⁴⁾ Een uitzondering hierop vormt Zweden, waar duidelijk nivelleringstendenties zijn waar te nemen. Volgens Hoffmann heeft o.a. het sociale loonbeleid deze ontwikkeling in de hand gewerkt (blz. 94).

¹⁾ Walther G. Hoffman: „Die branchenmäßige Lohnstruktur der Industrie”, Tübingen 1961.

²⁾ Walther G. Hoffmann, blz. 38 t/m 47.

³⁾ De variatie heeft hier de gebruikelijke statistische betekenis van de som van gekwadrateerde afwijkingen, gedeeld door het aantal waarnemingen. Die van Hoffmann is iets gecompliceerder, daar het bij hem gaat om de afwijkingen van de jaarlijkse variatie t.o.v. hun trendmatig gemiddelde (Walther G. Hoffmann, blz. 29 en 31).

casu de loonhoogteverhoudingen in de industrie) aan een bepaald patroon gebonden is. Hier kunnen schommelingen voorkomen en zelfs behoorlijke. Maar voor hele groepen van verwante industriële bedrijfstakken verkrijgt men een loonstructuur als hierboven beschreven. In andere gelijksoortige tabellen van Hoffmann (deze betreffen gedeeltelijk andere landen en jaren) wordt hetzelfde patroon in principe bevestigd.

De uitkomsten van de tweede categorie van gegevens onderschrijven hiermede die van de eerste. De verschillende wijzen van statistische benadering (historische cijferreeksen en dwarsdoorsneden) hebben op het resultaat blijkbaar geen merkbare invloed uitgeoefend, hetgeen de betrouwbaarheid der conclusies ten goede komt.

Tenslotte kan als *derde categorie* van interessante gegevens vermeld worden het loonaandeel in de netto-productiewaarde (productie minus inkoop) in verschillende industriebranches van de Verenigde Staten. Het resultaat van dit onderzoek is in tabel 2 vermeld. Ook hier hebben wij de individuele bedrijfstakken op eendere wijze als voor tabel 1 tot grotere verwante bedrijfstakken samengebundeld.

TABEL 2.

Het procentuele loonaandeel van de netto-productiewaarde per werker in de Verenigde Staten

	1880	1890	1900	1910	1939	1947
Voedings- en genotmiddelen	32,7	32,6	30,9	31,7	39,7	40,6
Textiel	52,8	57,9	52,5	53,8	61,3	55,0
Hout en papier	45,8	53,5	53,1	55,0	55,1	53,1
Leer	48,5	54,6	59,6	55,5	61,2	51,1
Kapitaalgoederen ..	52,8	59,2	54,9	56,4	52,2	56,1

Bron: Walther G. Hoffmann, tabel 10, blz. 88.

Uit tabel 2 volgt een in trendmatig opzicht aan weinig schommelingen onderhevige loonquote. Dit is een merkwaardig feit. Men mag immers veronderstellen, dat de netto-productiewaarde per werker (een maatstaf voor de arbeidsproductiviteit)⁵⁾ in de lange periode van meer dan een halve eeuw aanmerkelijk moet zijn toegenomen. De nagenoeg constante loonquote duidt dus in dit verband op een nagenoeg evenredig oplopen van de arbeidsproductiviteit en de loonsverhogingen in de diverse industriële bedrijfstakken.

Daar volgens Hoffmanns gegevens ook voor Canada hetzelfde geldt (1924/1953) en omdat het hier om lange perioden gaat, lijken eendere verhoudingen in andere Westerse landen naar onze mening niet onaannemelijk.

⁵⁾ Andere maatstaven zijn de productie of het geproduceerde inkomen per werker.

De hieruit te trekken conclusies.

De bovenstaande beschouwingen geven tot interessante conclusies aanleiding⁶⁾.

Daar is eerst het merkwaardige feit van de onderling ruwweg evenredig oplopende industriële branchelonen in nationaal opzicht. Bij verschillen tussen het arbeidsproductiviteitsaccres in de diverse industrietakken, zou dezelfde loonontwikkeling bij een deel van het bedrijfsleven normaliter tot toe- of afnemende loonquota van de netto-geduceerde waarde moeten leiden. Immers, voor bepaalde industrietakken zou de loonontwikkeling economisch te zwaar zijn, voor andere weer te licht. Dat de loonquota in feite nagenoeg dezelfde bleven, kan niet anders worden uitgelegd dan dat de prijsniveaus onderling gewijzigd moeten zijn. In industrietakken met een in principe hoog arbeidsproductiviteitsaccres zullen de ondernemers hun prijzen zodanig naar beneden aangepast hebben, dat het arbeidsproductiviteitsaccres gelijk opliep met het loonaccres. Bij industrietakken met een in principe laag arbeidsproductiviteitsaccres zullen daarentegen prijsverhogingen het evenredig verlopen van lonen en arbeidsproductiviteit bewerkstelligd moeten hebben. Het bedrijfstaksgewijze arbeidsproductiviteitsaccres is zodoende door enerzijds prijsverlagingen en anderzijds prijsverhogingen aan het gemiddelde industriële arbeidsproductiviteitsaccres gelijk gemaakt.

Een ander merkwaardig feit is, dat bij prijsverhogingen de prijzen meer toegenomen moeten zijn dan waartoe de doorberekening van de lonen wettigden. Anders zouden de loonquota gestegen zijn. De prijsverhogingen blijken dus ruimte te hebben geschapen voor zowel een toeneming van de winsten als van de lonen, en wel met hetzelfde tempo.

Deze conclusies zijn uiteraard zeer grof. Voor individuele bedrijfstakken en voor perioden van enkele jaren gaat het beeld niet of niet geheel duidelijk op. Ook het feit dat de conclusies gebaseerd zijn op de statistische resultaten van één enkele studie, dient hierbij in aanmerking te worden genomen. Maar voor het aantonen van de mogelijke tendenties die er in de industriële ontwikkeling verscholen liggen, zijn de resultaten van Hoffmann van groot belang. Vooral voor het loon- en prijsvraagstuk met betrekking tot de industrie.

Enkele slotopmerkingen.

Tot dusver is, over de industriële verhoudingen gesproken. De twee andere grote sectoren van de economische samenleving, t.w. landbouw en dienstverlening,

⁶⁾ Conclusies welke wij bondiger willen formuleren en welke verder gaan dan die van Hoffmann. In het algemeen is hij in zijn eendoordeel naar ons gevoelen te vaag gebleven. Zie zijn uiteenzetting op de blz. 161/168.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staal draad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

zijn door Hoffmann niet aan de orde gesteld. Ook hier rijzen dezelfde vragen als bij de industrie. Met name of internationaal gezien in de bedrijfstakken van deze twee sectoren eveneens trendmatige prijsverhogingen en prijsverlagingen te verwachten zijn, en zo ja of deze er dan toe tenderen het bedrijfstaksgewijze arbeidsproduktiviteitsaccrès aan het sectorale gelijk te maken. Ook dezelfde vragen, maar dan naar het verband tussen de sectorale prijzen-en arbeidsproduktiviteit enerzijds en de nationale anderzijds zijn in dit opzicht relevant. Het gebrek aan statistische onderzoeken zal naar wij vrezen de beantwoording van deze vragen niet mogelijk maken. En dit is jammer voor de loon- en prijsvraagstukken, in het bijzonder voor die op differentiële basis. Wij weten thans immers niet in hoeverre bijv. relatief duurder wordende

dienstverleningen en relatief goedkoper wordende industrieproducten een mondiaal structuurbeeld inhouden. Dit beklemtoont het nut om onderzoeken in deze richting te entameren.

Met dit alles hebben wij in dit artikel alleen *empirische ontwikkelingen* willen geven. Het uitspreken van waard.-oordelen, zoals o.a. het ons bemoeien met de sociale wenselijkheden (m.n. de wenselijkheid van loonnivelleringen, zodat uiteindelijk dezelfde arbeid hetzelfde loon verkrijgt) en het ons begeven in de uiterst zware economische problematiek, in hoeverre de geconstateerde ontwikkelingen passen in wat men thans noemt „de evenwichtige economische groei”, behoorde hierbij niet tot de opzet van het artikel.

's-Gravenhage.

Dr. J. A. WARTNA.

Verkeer en vervoer

„Er bestaan geen afstanden meer” is spreekwoordelijk geworden; er wordt mede bedoeld, dat voor de verplaatsing van personen en/of goederen welke afstand ook kan worden overbrugd. Dat zulks te danken is aan vorderingen van de techniek, spreekt ieder aan. Minder wordt ingezien, dat met deze technische vooruitgang ingewikkelde, van elkaar te onderscheiden, verkeers- en vervoerproblemen zijn ontstaan. Vooral is dit te wijten aan de omstandigheid, dat verkeer („traffic”) en vervoer („transportation”) in de praktijk nog vaak met elkaar vereenzelvigd worden en dus geen onderscheid wordt gemaakt tussen voortrekken van vervoermiddelen en overbrengen met vervoermiddelen. Het verschil tussen verkeer dat wel en verkeer dat niet door vervoer wordt veroorzaakt, wordt dan eveneens niet gemaakt.

Uitspraken van autoriteiten die met verkeer en/of vervoer te maken hebben, werken ook niet altijd verduidelijkend terzake. Door hen kan verkeer theoretisch in de ruime zin van overdracht en overbrenging worden opgevat en vervoer daarvan dan als een soort worden aangemerkt en wel als het soort dat betrekking heeft op de overbrenging van personen en/of goederen. Vervoer wordt, van dit standpunt bezien, klassiek aangeduid als een „species” van het „genus” verkeer. Een nauw aan vervoer verwant „species” van dit „genus” is de berichtendienst (p.t.t.). Er zijn nog vele andere, echter van het onderwerp van dit korte artikel verwijderde, „species” van het „genus” verkeer, die hier ongenoemd blijven.

Met het volgende wordt bedoeld te doen uitkomen, dat er aanleiding bestaat verkeer en vervoer goed van elkaar te onderscheiden. De tijd waarin alles wat bij elkaar behorend overgebracht (vervoerd) werd en voortrekt (verkeer veroorzaakte) op zichzelf werd beoordeeld, is voorbij. Hierin komt verandering. Misschien zal deze verandering bij de grote vaart, zee- en luchtvaart, nog lang op zich laten wachten; overigens tekent zij zich reeds duidelijk af. Dit laatste is voornamelijk toe te schrijven aan de verrassend snelle opkomst van de motorisering waardoor ook de gewone weg, naast de waterweg en de railweg, een plaats van betekenis op het gebied van het vervoer is kunnen gaan innemen. Deze ontwikkeling heeft ingewikkelde vervoerproblemen met zich gebracht waarvan de oplossing is gezocht in het niet langer elk afzonderlijk, doch in onderling verband beoordelen van de verschillende takken (technieken) van vervoer, tezamen als één geheel beschouwd. Daarvan wordt verwacht, dat verstoringen

van het evenwicht in door coördinatie tot stand te brengen economische verhoudingen op het gebied van het vervoer kunnen worden gekeerd.

In het verkeer als zodanig komt door een dergelijke ordening van het vervoer geen wijziging. Wel komen het verkeer te water (de scheepvaart) en dat over de rail (het trein- en tramverkeer) door de toeneming van het verkeer over de weg meer en meer met dit laatste in aanraking, vooral het trein- en tramverkeer. Zulks is niet alleen het gevolg van de opkomst van het wegvervoer. Tegelijkertijd toch heeft ook het zichzelf verplaatsen van personen, het zgn. particulier verkeer, een grote omvang aangenomen. Deze ontwikkeling draagt op vele plaatsen, niet het minst in dichte bevolkingsagglomeraties, zelfs een massaal karakter dat op de spitsuren menigeen benauwt. De verzekering van de verkeersveiligheid is door een en ander een belangrijke rol moeten gaan spelen. En zo zijn ingewikkelde verkeersproblemen ontstaan die ingewikkelder worden naarmate het verkeer meer ruimte voor zich opeist. Bij de oplossing van de verkeersproblemen komt in verband hiermede de ruimtelijke ordening op de voorgrond te staan die o.m. de infrastructuur ten behoeve van het verkeer in al haar facetten omvat.

De ruimtelijke ordening met het oog op het toenemend verkeer is niet onaanzienlijk gebaat bij een economische vervoercoördinatie. Immers daarmede wordt niet in de laatste plaats beoogd het tegengaan c.q. voorkomen van overmatige, d.w.z. economisch schadelijke, vervoergelegenheid. Wordt onder vervoergelegenheid mede het voor het door het vervoer veroorzaakte verkeer benodigde deel van de betrokken infrastructuur begrepen, m.a.w. dit deel met het totale vervoer als een eenheid opgevat, dan kan dit binnen redelijke grenzen van het economisch gewenste, het onmisbare, worden gehouden.

Het ziet er (vooralsnog) niet naar uit, dat zulk een mogelijkheid ook voor het overige, niet geringe deel van de bedoelde infrastructuur is te scheppen. Hierbij doet het niet door het vervoer veroorzaakt particulier verkeer zich gelden, in hoofdzaak het gemotoriseerde privéverkeer. Fietsers zijn minder veeleisend, maar groot in aantal; evenals de voetgangers vorderen zij ingepast te worden in de moderne verkeersstoestand. Uitkomst voor dit verkeer van voetgangers, fietsers, motorrijders en automobilisten moet gevonden worden tussen twee fronten. Het ene wordt gevormd door de wenselijkheid de vrijheid van beweging zo min mogelijk aan te tasten; het andere door het harde

feit dat de beschikbare ruimte begrensd is en — in het bijzonder in dichtbevolkte streken en gebieden — gebrek daaraan voor de behartiging van andere maatschappelijke belangen eveneens grote zorgen baart. Is het pessimistisch onder deze omstandigheden te verwachten, dat er een tijd zal komen waarin maatregelen zullen moeten worden beraamd en getroffen die ertoe leiden, dat het gebruik van een eigen middel om zichzelf te verplaatsen niet voor iedereen en overal meer vrij gelaten wordt, en dat voor verplaatsing zoveel mogelijk van de economisch gecoördineerde openbare vervoerdiensten gebruik wordt gemaakt? Of zal er een tijd komen waarin bij iedereen het besef doordringt in vorenbedoelde zin te moeten bijdragen aan een doeltreffende, vlotte en veilige afwikkeling van het met de bevolkingsaanwas steeds intensiever wordende verkeer? Het zou toe te juichen zijn, als het laatste door opvoeding ware aan te kweken.

In aansluiting op het voorafgaande volgen nu enkele aantekeningen over en bij een drietal uitspraken van autoriteiten op het gebied van het verkeer en het vervoer, waarvan schrijver dezes kennis heeft mogen nemen en die de meningsvorming inzake verkeers- en vervoeraangelegenheden kunnen beïnvloeden.

Daar is in de eerste plaats de opmerking, gemaakt in een voordracht van economische strekking over *vervoer*, dat er zonder vervoer geen verkeer is. Theoretisch zou er aldus zonder een „species” (vervoer) geen „genus” (verkeer) zijn, wat ongerijmd kan worden geacht. Praktisch schijnt alleen gedacht te zijn aan verkeer dat door vervoer ontstaat. Er is echter — hierboven werd er reeds op gewezen — ook heel veel verkeer dat niet direct met vervoer samenhangt. En dit meergenoemd particulier verkeer is niet van ondergeschikte betekenis, al doet het zich zo goed als alleen op de gewone weg voor.

Dan is in een wetenschappelijke rede over *de economie van verkeer en vervoer* verkeer aangeduid als „verandering van plaats van personen of goederen” en vervoer genoemd „verplaatsing van personen of goederen” waartoe „een middel wordt gebezigd”. Theoretisch is het bezigen van een middel (vervoermiddel) inherènt aan de betrokken economische activiteit overbrenging (vervoer). Het vormt derhalve theoretisch geen criterium ter onderscheiding van vervoer van verkeer. Dit criterium is gelegen in het feit dat het de overbrenging (verplaatsing) van personen en/of goederen betreft. Praktisch is eraan voorbijgezien, dat voor verplaatsing ook een middel kan worden gebruikt, zonder dat van vervoer sprake is, nl. ingeval het om het zichzelf verplaatsen van personen gaat.

Tenslotte is in een niet minder belangrijke wetenschappelijke voordracht over *verkeer* als uitgangspunt uitvoerig gesteld: „verkeer ontstaat door vervoer, dat nodig is ter vervulling van een behoefte aan communicatie, terwille van de ruimtelijke ordening, welke communicatie zo goed en doelmatig (economisch) mogelijk dient te worden tot stand gebracht”. Het verkeer dat niet direct met vervoer in verband staat (het zgn. particulier verkeer), is bij dit uitgangspunt niet afzonderlijk genoemd, hoewel het toch wegens zijn grote omvang mede ten nauwste bij de op de

voorgond gestelde ruimtelijke ordening betrokken is. Het is wel onder het oog gezien in het overzichtelijke betoog van de voordracht. Daarin is alles onder één noemer gebracht, de noemer verkeer, vervoer inbegrepen. Zo wordt ook gesproken van verkeer per buisleiding, nog altijd een typisch voorbeeld van vervoer waarbij het vervoermiddel tevens vervoerweg is (wat ook van de transportband kan worden gezegd).

Op het eind van het waardevolle betoog is aanbevolen „te overwegen in hoeverre het mogelijk zal zijn, door coördinatie en samenwerking van vervoerbedrijven, zowel openbare als particuliere, te komen tot de meest doelmatige (economische) verdeling van de totale hoeveelheid personen en goederen, terwille van het voor de gemeenschap meest efficiënte verkeer”. Hierbij kan aangetekend worden, dat zulk overwegen reeds heeft plaatsgevonden in de twintiger en vooral de dertiger jaren. Kortelings was het 25 jaar geleden, dat ook de daad bij het woord werd gevoegd door de economische vervoercoördinatie te grondvesten. Deze is bij het personenvervoer al een eindweegs gevorderd. Zij behoeft bij het goederenvervoer niet achter te blijven, indien het te voeren beleid, naar omstandigheden, even doortastend en effectief wordt voortgezet als het eertijds is ingezet. Of zulks plaatsvindt, kan echter door degenen die het vervoerbeleid van de regering objectief aandachtig volgt, in twijfel worden getrokken. Het zou te betreuren zijn als verzwakking van dit beleid leidde tot het vastlopen in en afglijden naar vervoer-toestanden zoals die, welke in de dertiger jaren aanleiding zijn geweest de vereiste vervoerverbetering mogelijk te maken, niet alleen voor die tijd, doch mede voor de toekomst die het heden is. In dit verband verdienen de waarschuwendende woorden uit de conclusie van de onderwerpelijke voordracht bijzondere aandacht, betrekking hebbende op de noodzakelijkheid ertoe te geraken, dat de voor de verschillende vervoerwegen benodigde „zeer grote geldsommen” „verantwoord kunnen worden besteed”.

Het is jammer dat in de voordracht geen suggesties zijn gedaan waarvan de opvolging zou kunnen leiden tot gepaste inbinding van — laat het hier, enigszins overdreven klinkend, genoemd worden — de met de welvaart stijgende verkeersluxe op de weg, die niet zonder gevaren is.

Dit korte artikel mag worden besloten met enkel in overweging te geven in voorkomende gevallen, terwille van een goede meningsvorming inzake verkeers- en vervoeraangelegenheden, verkeer en vervoer uit elkaar te houden, naar het voorbeeld dat op wetgevendgebied gegeven is en wordt. En verder ook verkeer dat wel en verkeer dat niet direct verband houdt met vervoer, van elkaar te onderscheiden. De ruimtelijke ordening is hiermede gediend, aangezien verschillende maatregelen nodig zijn om beide vormen van verkeer binnen toelaatbare grenzen te brengen en te houden, t.w. onderscheidenlijk: economische vervoercoördinatie met capaciteitsbeheersing over het gehele front op redelijk verzorgingsniveau; en verkeersbeheersing in de particuliere sector op redelijk weggebruikniveau.

¹s-Gravenhage.

Prof. Ir. H. VAN BREEN.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Verbetering van de bedrijfspensioenen

In het jongste rapport van de Verzekeringskamer inzake de bedrijfs- en ondernemingspensioenfondsen (over 1959) staan op blz. 22 enige cijfers vermeld, die bij nadere beschouwing een vingerwijzing kunnen geven voor de richting waarin naar verdere verbetering van de achtergebleven pensioenen moet worden gezocht. Deze cijfers zijn:

	60 bedrijfs- pensioenfondsen	225 ondernemings- pensioenfondsen
	(× f. 1.000)	
werkgeverspremies	144.374	206.381
werknemerspremies	107.270	46.274

Uit deze cijfers blijkt dat de verhouding der premiebijdragen van werknemers tot die der werkgevers bij bedrijfspensioenfondsen 1 : 1,34 is tegenover 1 : 4,46 bij ondernemingspensioenfondsen. Het grote verschil in deze verhoudingscijfers wordt o.a. verklaard, doordat backservice-stortingen en inhaalpremies voor backservice onder de werkgeverspremies zijn begrepen. Uit genoemde cijfers mag voorts worden afgeleid, dat werkgevers in het algemeen bereid zijn in een eigen ondernemingsregeling een groter deel der kosten voor hun rekening te nemen. In het bijzonder vinden backservice-stortingen door ondernemingen ten gunste van eigen voorzieningen plaats. Voor bedrijfspensioenfondsen is verbetering van pensioenen op deze wijze niet of nauwelijks te verwachten. Overigens mag uit de genoemde cijfers nog een, zij het voorzichtige, conclusie worden getrokken, nl. deze, dat een ondernemingspensioenregeling meer praktische mogelijkheden biedt voor het streven naar waardevastheid dan een bedrijfspensioenfonds.

In ons artikel: „Pensioen, geen secundaire arbeidsvoorwaarde!”¹⁾ wezen wij op de wenselijkheid, bij de welvaartpolitiek mede rekening te houden met het optrekken der pensioenen en op de noodzaak de loonpolitiek ook af te stemmen op de achterblijvers, voor wie nog geen aanvullende regeling geldt. Het is dan ook verheugend in de Memorie van Antwoord op de Rijksbegroting 1962 van Sociale Zaken te mogen lezen, dat de Minister van oordeel is, dat „bij onderhandelingen over de „ruimte” ook aandacht dient te worden besteed aan verbetering van de bedrijfspensioenen”.

Het magere resultaat dat inzake waardevastheid, bijv. via de vorming van een pool, te verwachten is en de onmogelijkheid om binnen het kapitaaldekkingstelsel in het kader van de huidige situatie der bedrijfspensioenfondsen een enigermate belangrijke pensioenverbetering te bereiken, doet de vraag rijzen of de weg van het totstandbrengen van nieuwe bedrijfspensioenfondsen wel de meest uitzichtbiedende is en of deze verbetering niet beter kan worden nagestreefd door het stimuleren van ondernemingsregelingen. Te meer klemt deze vraag, omdat ook in andere opzichten de ontwikkeling van bedrijfspensioenfondsen niet zó bevredigend is geweest als men wellicht had gehoopt.

Zo zouden wij ook het begrip „sociale premie”, die in de doorsneepremie is verwerkt en die meestal bij de start van nieuwe bedrijfspensioenfondsen als uitgangspunt wordt genomen, aan kritiek willen onderwerpen. Stellen

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 7 december 1960.

In onderstaand artikel wordt gewezen op lacunes in de ontwikkeling van bedrijfspensioenfondsen, o.a. ontstaan door het ontbreken van backservice-stortingen, welke wél geschieden ten gunste van eigen regelingen. Repleit wordt de wettelijke basis te scheppen voor verbindend-verklaring van minimum-regelingen, waardoor de eigen verantwoordelijkheid beter wordt gestimuleerd.

wij naast elkaar een reeds jaren bestaande onderneming met een verondersteld groter aantal werknemers met langere diensttijd en een pas gevestigde of zich sterk uitbreidende onderneming met een naar verhouding groter aantal jonge werknemers, dan zal bij verplichte deelneming in een nieuw op te richten bedrijfspensioenfonds de jonge of de zich sterk uitbreidende onderneming via de „sociale premie” een deel van de backservice moeten betalen, die anders ten laste zou komen van de oudere onderneming, die — om welke reden dan ook — steeds in gebreke bleef, tijdig een voorziening voor haar werknemers te treffen. Via het bedrijfspensioenfonds wordt de in gebreke gebleven onderneming aldus in de gelegenheid gesteld haar lasten af te wentelen op anderen. O.i. kan men beter nalaten, dit systeem te verdedigen met een beroep op het edele beginsel van solidariteit van jonge en oudere werknemers. Immers, de werknemersbijdragen worden gefinancierd uit de „ruimte” en komen ten laste der ondernemingen, waarbij de werknemersbijdragen door een (fictieve) loonsverhoging worden gecompenseerd.

Ondanks deze en andere, nog te noemen, bedenkingen die tegen vele bedrijfspensioenfondsen zijn in te brengen, was er voor hun ontstaan alle reden en hebben zij in meer dan een opzicht niet te miskennen verdiensten, t.w.:

a. door het *initiatief* voortgesproten uit de *samenwerking van de georganiseerde werkgevers en werknemers* in één bedrijfstak, dat in belangrijke mate heeft bijgedragen tot een verbetering van de oudedagszorg voor velen. Dit element is van essentiële betekenis en is bij het streven naar verbetering van bedrijfs- en ondernemingspensioenen niet weg te denken;

b. door de *toepassing van het kapitaaldekkingstelsel*, dat op grond van de Pensioen- en Spaarfondsenwet als financieringsmethode is voorgeschreven. Juist in de opgangsperiode naar welvaart kwamen tegen redelijke rente grote kapitalen in de vorm van leningen ter beschikking, die een krachtige steun gaven aan onze economie;

c. door de *grote stimulans* gelegen in het gegeven voorbeeld, dat resulteerde in het totstandbrengen en uitbreiden van voorzieningen in het particuliere bedrijfsleven t.a.v. velen die niet of in onvoldoende mate van de bedrijfspensioenfondsvoorzieningen profiteerden.

Het is dan ook verheugend, dat de Minister van Sociale Zaken blijkens zijn verklaring niet denkt aan afbraak van de bestaande bedrijfspensioenfondsvoorzieningen en bedrijfspensioenen, doch deze integendeel wil versterken. Zou de A.O.W. tot het „sociale minimum” worden opgetrokken, dan zou dit eerder leiden tot verzwakking dan tot versterking van de bedrijfspensioenen, waaronder ook de ondernemingspensioenen vallen.

Overigens mogen wij onze ogen niet sluiten voor de bedenkingen tegen de wijze van ontwikkeling van vele

bedrijfspensioenfondsen. In de eerste plaats denken wij hierbij aan de nivellerende werking als gevolg van gelijke premies en pensioenen, zoals deze in de meeste bedrijfspensioenfondsen gelden; voorts aan het veelal lage niveau der uitkeringen. Tenslotte zouden wij nog willen wijzen op de onderling sterk divergerende regelingen en op de neiging steeds nieuwe autonome verzekeringsinstanties te scheppen. Er is dus wel aanleiding ons te bezinnen op de richting waarin de ontwikkeling naar meer bevredigende pensioenvoorzieningen moet worden gezocht. Binnen de opzet van de meeste bedrijfspensioenfondsen lijken deze mogelijkheden vooralsnog gering. Wel verdient het voor vele bedrijfspensioenfondsen ernstige overweging het voorbeeld van de grafische en de metaalindustrie te volgen, door de premies niet meer in een nominaal bedrag uit te drukken doch deze aan het loon te koppelen. Doch ook hiervan kan slechts een (te) beperkt effect worden verwacht.

Het nog meest efficiënte middel tot aanpassing van de pensioenen kan o.i. gevonden worden in de storting van backservice, hetgeen juist in bedrijfspensioenfondsverband niet of nauwelijks is geschied en ook in de toekomst wel bezwaarlijk te verwezenlijken zal zijn. Doch ook hiermede zijn wij er nog niet. Immers, voor velen geldt nog geen aanvullende voorziening in de vorm van een bedrijfs- of ondernemingspensioenregeling. De vraag mag luiden wat hieraan dient te worden gedaan. De suggestie tot het scheppen van een restpensioenfonds gaat dwars in tegen het o.i. gezonde aanknopingspunt, waarvan bij de opzet van de wet op de verplichtstelling van deelneming in een bedrijfspensioenfonds is uitgegaan, nl. het initiatief van de *per bedrijfstak* georganiseerde werkgevers en werknemers. Bovendien kleven aan deze aanpak dezelfde bezwaren als welke tegen verreweg de meeste bedrijfspensioenfondsen zijn in te brengen.

Wij hebben in het voorgaande gewezen op de drie elementen die bij de ontwikkeling der bedrijfspensioenen van betekenis zijn gebleken en die dus bij een andere aanpak bewaard zouden moeten blijven. Deze elementen zijn:

- a. het bedrijfstakgewijs te nemen initiatief van de georganiseerde werkgevers en -nemers;
- b. de toepassing van het kapitaaldekkingstelsel, dat

onder de wet op de Pensioen- en Spaarfondsen deugdelijke garanties biedt aan de werknemers en

c. de activering van de verantwoordelijkheid van de werkgevers, die tot uiting komt in de bereidheid voor eigen personeel backservice-bedragen op tafel te leggen, wanneer de financiële mogelijkheid hiertoe aanwezig is.

Kan enerzijds het totstandbrengen van een minimumvoorziening via een verplicht te stellen *regeling* (let wel: niet via een verplicht te stellen deelneming in een min of meer star bedrijfspensioenfonds) de individuele werkgever, die op het punt van pensioenen achterbleef, ertoe brengen zich van zijn verantwoordelijkheid bewust te worden, anderzijds moet worden vastgesteld, dat de bevoegdheden van de Minister van Sociale Zaken niet zover reiken, dat een door het overleg van werkgevers en werknemers tot stand te brengen minimum-regeling verbindend verklaard zou kunnen worden. Daartoe zou een aanvulling nodig zijn van de bestaande wettelijke voorzieningen, waarbij aan de Minister bevoegdheid op dit stuk zou moeten worden verleend. In deze opzet komt elke werkgever op voor de backservice voor de pensioenen van eigen personeel met eventueel de mogelijkheid hiervoor gedeeltelijke, al dan niet tijdelijke, ontheffing aan te vragen indien in een bepaald geval deze last onredelijk zwaar zou zijn te achten.

Is eenmaal een minimum-regeling tot stand gebracht dan zal, naar onze ervaring heeft geleerd, de werkgever er eigener beweging prijs op stellen zijn regeling te verbeteren, terwijl het geleidelijk optrekken van de verplichte minimum-norm een aangelegenheid van de bedrijfstak blijft. Wij zijn er ons terdege van bewust, dat in de praktijk nog vele facetten onder de loep zouden moeten worden genomen. Hierbij denken wij o.m. aan de vaststelling van een te volgen normalisatie als richtlijn²⁾, aan de organisatie der voorlichting voor de individuele werkgevers, die nu zelf verantwoordelijkheid krijgen te dragen voor hun eigen regeling en aan een zekere poolvorming, waarin ook de levensverzekeringmaatschappijen die met de vakorganisaties gelieerd zijn, aandeel kunnen verkrijgen.

Amsterdam.

LOD. S. BEUTH.

²⁾ Een poging hiertoe is gedaan in ons artikel: „Perspectieven voor de ondernemingspensioenregeling” in „Maatschappij-Belangen” van december 1960 en januari 1961.

Europa-bladwijzer

No. 15a

Algemeen.

De belangstelling die tegenwoordig ook van de zijde van de Engelse juristen voor de verschillende facetten van de integratie in Europa wordt getoond, is een verheugend verschijnsel. Zo heeft *A. H. Robertson* in een serie van vijf lezingen voor Engelse studenten (*The Law of International Institutions in Europe* (1961), 140 blz.) een schets gegeven van de voornaamste verschijningsvormen van de Europese samenwerking, zoals deze hun neerslag hebben gevonden in verschillende organisaties. Reeds in eerder gepubliceerde werken — *The Council of Europe* (1956 en 1961), *Legal Problems of European Integration* (1957) en *European Institutions* (1959) — heeft *Robertson* blijk gegeven de hoofdpunten van deze ontwikkeling op boeiende wijze voor een ieder duidelijk te kunnen maken. Ook dit boek, kleiner van omvang dan de vorige, geeft een interes-

sante beschrijving van de stand van zaken in Europa op het moment van de aanvraag door Groot-Brittannië om toetreding tot de Gemeenschappelijke Markt.

Van direct belang voor de nabije toekomst zijn de voorlopige indrukken, die *Dennis Thompson* en *Norman S. Marsh* in „*The International and Comparative Law Quarterly*” van januari 1962 (Vol. 11, Part 1, blz. 73-88) geven over de betekenis van het E.E.G.-verdrag voor het Engelse recht („*The United Kingdom and the Treaty of Rome: some preliminary observations*”). Deze indrukken zijn voor een deel ontstaan als gevolg van een tweedaagse discussie in oktober 1961 tussen „continentale” en Engelse juristen in Londen. Het artikel is een duidelijke illustratie van het nut van zulke discussies en tekent voorts met grote helderheid voor welke vraagstukken Engelse juristen door Englands toetreden zullen worden gesteld. Daartoe

behoren vooral de rechtstreekse werking van verdragsbepalingen en van op het verdrag steunende verordeningen en beschikkingen. Deze verordeningen behoren niet tot de „delegated legislation” maar vormen „a new type of European statute within a constitutional framework provided by the Treaty”. Ook de verhouding tussen de Engelse rechters en het Hof te Luxemburg doet vele vragen rijzen, waarbij de toepassing van art. 177 van het E.E.G.-Verdrag in het centrum staat. De daarin neergelegde verplichting voor een nationale rechter, die in hoogste instantie rechtsprekt, om over een vraag van verdragsuitlegging de „prejudiciële” beslissing van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in te roepen, is voor Engeland zeker niet minder nieuw dan voor de nationale rechters op het continent.

Behalve de algemene structuur van het verdrag bespreken Thompson en Marsh echter ook enkele belangrijke speciale onderwerpen — Wat wordt bij de toepassing van het verdrag aangemerkt als Britse nationaliteit, het ruime begrip „British subject” of het beperkte „British citizen”? Wat geschiedt met wetten, die aan de activiteit van vreemdelingen in Engeland beperkingen opleggen? Moeten de „trade-unions” vreemdelingen uit de E.E.G.-landen als leden aanvaarden? — en leiden zodoende een gedachtenwisseling in die belangwekkend, boeiend en uitermate constructief is.

Uit het overzicht, dat de New-Yorkse advocaat *Thomas Buergenthal* in „The American Journal of Comparative Law” (Summer 1961, Vol. 10, no. 3, blz. 227-252) heeft gegeven van de rechtspraak van het Hof te Luxemburg blijkt eveneens, dat de juristen zich ervan bewust worden dat het Angelsaksische recht een eigen bijdrage heeft te leveren aan de groei van het Europese recht. Het overzicht omvat de 42 beslissingen die in de eerste vijf delen van de jurisprudentie van het Hof zijn opgenomen. Het reikt dus niet verder dan 1959 en betreft slechts beslissingen betreffende de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. In het Frans is zulk een overzicht door een werkgroep van juristen uit de zes landen in 1960 tot stand gebracht en gepubliceerd in de Belgische „Chronique de Politique étrangère” van mei 1960. Het is interessant te zien hoe nu deze Amerikaanse schrijver, die blijkt geeft de Franse en Duitse literatuur uitstekend te beheersen, het rechtersrecht van de E.G.K.S. samenvat. Wie beide publikaties vergelijkt kan niet anders constateren dan dat Buergenthal de rechtspraak van het Hof op uitstekende wijze voor Angelsaksische juristen toegankelijk heeft gemaakt.

Behalve met het materiële recht zal de Engelse jurist ook te maken krijgen met het procesrecht van het Europa van de Zes. Zo bijv. met de wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging van vonnissen, ter vereenvoudiging van de formaliteiten waarvan art. 220 van het E.E.G.-Verdrag nieuwe onderhandelingen tussen de lid-staten vraagt. Er bestaat momenteel een grote discrepantie tussen het Engelse en het continentale recht t.a.v. deze materie. Maar ook in de rechtsbetrekkingen tussen de huidige lid-staten ontbreekt nog wel het een en ander aan die eenvoud. Daarom is het artikel van *J. L. Ropers*: „La reconnaissance et l'exécution réciproque de décisions de justice à l'intérieur du Marché Commun” (J.C.P., 14 februari 1962, no. 7, Doctrine 1679) nuttige lectuur. Hierin worden de relaties tussen Frankrijk en de overige E.E.G.-landen op dit stuk onderzocht. Met de Bondsrepubliek, Luxemburg en Nederland heeft Frankrijk geen verdragen, met België en Italië wel, zodat de verschillen met de eerste drie landen

dienen te worden afgelezen uit het gemene recht. Hoewel de schrijver de rechtsverhoudingen tussen de andere lid-staten niet aan een onderzoek onderwerpt, is zijn conclusie dat enige vereenvoudiging waarlijk niet overbodig is. Het is alleen te hopen, dat het hierover in Brussel reeds gevoerde overleg niet beïnvloed wordt door de vier omstandigheden, die naar zijn mening bij het procesrecht „les lenteurs de la justice” veroorzaken: „la complexité des affaires, la mauvaise foi des parties, l'indolence ou le surmenage des juristes et, enfin, les garanties procédurales. Contre les trois premières le législateur est impuissant; contre la quatrième il hésite”.

In de feestbundel van Bestuurswetenschappen welke aan Prof. Logemann is gewijd, heeft *Prof. Dr. I. Samkalden* „Enkele vragen betreffende een Europese bestuursdienst” aangesneden (januari 1962, blz. 82-94). Art. 212 van het E.E.G.-Verdrag draagt aan de Raad van Ministers, in samenwerking met de Commissie en na raadpleging van de andere betrokken instellingen, de vaststelling met eenparigheid van stemmen van een statuut op, dat de rechtsverhouding tussen de Gemeenschap en haar ambtenaren moet regelen. Prof. Samkalden wijst er op, dat het een treurige zaak is, dat dit statuut vier jaar na de inwerkingtreding van het Verdrag nog niet tot stand is gekomen. Tegenstellingen hebben zich geopenbaard tussen de auteurs van het ontwerp-statuut en het Parlement t.a.v. de regeling van drie punten: de verdeling van functies naar nationaliteit, de aanvaarding van het loopbaan- dan wel van het postenstelsel en de mogelijkheid voor aanstelling van tijdelijke (nationale) ambtenaren. Het Parlement aanvaardde weliswaar in oktober 1960 en november 1961 het systeem van een billijke verdeling van functies over de nationaliteiten van de lid-staten, doch had deze regeling beperkt tot de periode waarin het ambtenarenapparaat van de Gemeenschap nog moet worden gevormd. Daarnaast sprak het zijn voorkeur uit voor het loopbaanstelsel, waarbij bevordering mogelijk is op grond van gebleken verdiensten, terwijl in het postenstelsel voor elke functie de daarbij behorende rang is aangegeven. Tenslotte wilde het Parlement het stelsel van de gedetacheerde ambtenaren sterk beperken. Hiertegenover stellen de ontwerpers een visie welke gebaseerd is op de bestaande verhoudingen tussen de ambtelijke diensten in Brussel en de nationale regeringen: hierbij doen zich constant botsingen voor. Men kan de zo noodzakelijke samenwerking tussen Commissie en nationale regeringen slechts versterken door de laatste meer gelegenheid te geven hun gezichtspunten naar voren te brengen door middel van bij de Gemeenschappen gedetacheerde nationale ambtenaren. Omgekeerd zal daardoor binnen de nationale administraties meer begrip ontstaan voor de positie van het apparaat in Brussel. Daarbij is men bereid een verstopte promotie-gang en een verminderde onafhankelijkheid op de koop toe te nemen. Hoewel hij voor deze stelling begrip toont, waarschuwt Prof. Samkalden, aan de hand van de ervaringen in de V.N. opgedaan, tegen een „te passief aanvaarden van ontwikkelingen in Brussel, die het Gemeenschapskarakter van de bestuursdienst verzwakken”; dit zou voor de toekomst onherstelbare gevolgen kunnen hebben.

Voor de eerste maal sinds het inwerkingtreden van de Conventie voor de Rechten van de Mens (C.R.M.) heeft een hoogste nationaal-rechterlijke instantie aan deze Conventie directe werking ontzegd (Sedertdien volgde een uitspraak van het Luxemburgse „Tribunal correctionnel” van 24 oktober 1960, met dezelfde strekking). Dit gebeurde

bij arrest van 27 juni 1960 van het Oostenrijkse Verfassungsgerichtshof, hetgeen aanleiding gaf tot artikelen in de „Juristische Blätter” van 28 oktober 1961 van *H. Pfeiffer* (blz. 527-530) en *H. Golsong* (blz. 530-531). Golsong geeft een overzicht van het probleem van de directe werking van het verdrag. Pfeiffer spreekt zich duidelijk uit voor directe werking in Oostenrijk, zeker van art. 6, dat door allen erkende grondrechten zou inhouden. Beide schrijvers achten de uitspraak onvoldoende gemotiveerd. Het Hof te Leeuwarden baseerde een toetsing van de Algemene Ouderdomswet aan art. 9 van de C.R.M. op het „self-executing” karakter van deze bepaling. Het Hof had bepaald dat een gereformeerd predikant met recht strijdigheid van de A.O.W. met de Conventie van Rome had gesteld, op grond van het feit, dat hij gedwongen werd premie te betalen, terwijl hij de verzekering in strijd achtte met zijn godsdienstige overtuiging. De Hoge Raad echter was van oordeel dat de regeling van de A.O.W. buiten de reikwijdte van art. 9 C.R.M. lag. *Prof. Mr. D. Hazewinkel-Suringa* heeft dit arrest van de Hoge Raad van 13 april 1960, N.J. 1960, no. 436, geannoteerd in „Ars Aequi” van december 1961, blz. 82-88.

Bij Nijhoff is thans verschenen het derde „Yearbook of the European Convention on Human Rights”. Het eerste deel bevat allerlei teksten en algemene informatie. Interessant is wederom het tweede en grootste deel, dat de beslissingen van de Commissie en de uitspraken van het Hof voor de Mensenrechten bevat (de zaken *Lawless* en *De Becker*). Tenslotte zijn nog hoofdstukken gewijd aan de toepassing van de Conventie binnen elke lid-staat en aan „the influence of the Convention”.

Vestiging - Verkeer.

Het vrije verkeer van werknemers (artt. 48-51 E.E.G.), het recht van vestiging (artt. 52-58 E.E.G.) en de vrijheid van dienstenverkeer (artt. 59-66 E.E.G.) vormen een noodzakelijk sluitstuk op een volledige liberalisatie van het goederenverkeer. Het zijn onderwerpen welke ook diegenen raken, die niet anderszins bij het totstandkomen van de Gemeenschappelijke Markt betrokken zijn. Sedert de Gemeenschap is overgegaan van de eerste naar de tweede etappe staan de algemene programma's betreffende de opheffing van de beperkingen van de vrijheid van vestiging en dienstverlening, op 25 oktober 1961 door de Raad van Ministers vastgesteld (Publikatieblad Europese Gemeenschappen, 15 januari 1962), dan ook weer in het middelpunt van de belangstelling. Over de invloed van deze programma's op het beroep van de advocaat hield *Lambert Schaus*, lid van de E.E.G.-Commissie, een toespraak tot de Commission consultative des barreaux et associations d'avocats („La profession d'avocat dans la Communauté économique européenne”, *Journal des Tribunaux*, 4 februari 1962). Het beroep van advocaat is in deze programma's niet uitdrukkelijk genoemd, maar volgens Bijlage II moeten de belastingadviezen voor 1 januari 1966 worden vrij gemaakt en alle overige juridische adviezen, genoemd in Bijlage IV, voor 1 januari 1970. Vijf van de lid-staten hebben gesteld, dat het beroep van advocaat in zijn geheel onder de uitzondering op het recht van vestiging van art. 55 lid 1 — werkzaamheden ter uitoefening van het openbare gezag — viel. Slechts de Nederlandse regering heeft hierover geen uitspraak gedaan. Naar de mening van Schaus moet een onderscheid gemaakt worden tussen de verschillende activiteiten van de advocaat: enerzijds de vertegenwoordiging in rechte,

anderzijds de consultatieve praktijk. Ten aanzien van de eerstgenoemde functie zou de uitzondering als regel wel gelden, ten aanzien van de tweede niet. Een dergelijke oplossing noemt hij „conforme à la lettre et à l'esprit du Traité de Rome, respectueuse des traditions de nos barreaux, favorable à l'intérêt du justiciable et du client”. Het staat echter wel vast, dat hiermee het laatste woord over deze zaak nog niet is gesproken.

Ter verwezenlijking van het vrije verkeer van werknemers is — zoals bekend — eveneens reeds een Europese regeling tot stand gekomen. Commentaar op de Verordening no. 15 met betrekking tot de eerste maatregelen betreffende dit onderwerp en de „Richtlijn inzake de procedures en administratieve handelwijzen betreffende de toelating, de tewerkstelling en het verblijf van werknemers van een lid-staat en van hun familie in de andere lid-staten van de Gemeenschap”, die beide op 12 juni 1961 door de Raad van Ministers zijn vastgesteld, geeft *Mr. J. A. V. M. van Grevenstein* in *Sociaal Maandblad Arbeid* (25 november 1961, blz. 718-728, „Vrij verkeer van werknemers binnen de Europese Gemeenschap”). Hij gaat onder meer uitvoerig in op de moeilijkheden bij de voorbereiding van de verordening met betrekking tot het principe van de voorrang van de arbeidsmarkt der Gemeenschap (bij het aantrekken van buitenlandse arbeiders), waar vooral Italië zich een warm voorstander van betoonde, en tegen de erkenning waarvan vooral Duitsland zich krachtig verzette. Men raadplege over hetzelfde onderwerp ook *H. ter Heyde* in *S.E.W. Europa*, oktober-november 1961, blz. 201-216, „De eerste verordening voor het vrij verkeer van werknemers”. Dat het oordeel van de schrijver over de nu tot stand gekomen Europese wetgeving op dit gebied gunstig mag worden genoemd, blijkt uit de volgende opmerking: „In vele opzichten maken deze bepalingen een einde aan een verwarrende en onzekere toestand waarmede de migrerende werknemer ten gevolge van de talrijke en sterk afwijkende nationale regelingen werd geconfronteerd”.

Naar aanleiding van de resolutie van de Raad van Ministers ex art. 119 E.E.G.-Verdrag betreffende de verzekering van het beginsel van gelijke beloning voor gelijke arbeid voor mannen en vrouwen, maakt de redactie van „De onderneming” enkele kritische opmerkingen (3 februari 1962, blz. 77-81). Volgens de aangenomen resolutie zullen de landen er naar streven de ongelijkheid op te heffen in drie etappes, eindigend per 31 december 1964. In navolging van de aanbeveling van de Europese Commissie wordt in de resolutie blijkbaar beoogd een extensieve interpretatie te geven door niet te spreken van gelijke beloning voor gelijke arbeid doch slechts van gelijke beloning zonder meer. Volgens het C.S.W.V. is de Nederlandse regering bij de totstandkoming van het compromis duidelijk afgeweken van haar in het verleden bij herhaling geuite opvatting dat de verplichting op grond van de verdragstekst slechts betrekking had op de beloning van vrouwen wanneer mannen en vrouwen gelijke arbeid („in gemengde functies”) verrichten. De redactie acht het de vraag of het de regering vrijstond hiervan af te wijken. Men vreest, dat het bedrijfsleven voor zware lasten zal komen te staan bij de uitvoering van deze resolutie, aangezien de gelijkenschakeling tot 85 pCt. in de eerste fase volgens de Staatssecretaris van Sociale Zaken uit de beschikbare loonruimte moet komen.

De samenwerking tussen vijf uitgevers (*Dalloz*, *Sirey*, *Giuffrè*, *August Lutzeyer* en *Stenfert Kroese*) heeft geleid

tot uitgave van een serie „Eurolibri”. De werken uit deze serie houden zich tot dusver voornamelijk bezig met de sociale aspecten van de Europese economische integratie en worden gelijktijdig in de vier voertalen van de Gemeenschap uitgegeven. Drie delen zijn reeds verschenen: *De bescherming van de werknemers in geval van werkloosheid* (tevens deel XI van Serie 2 van de publikaties door de H.A. over het arbeidsrecht in de E.G.K.S.), *De handelsagent in de E.E.G.* door Dr. H. J. Maier en Dr. H. J. Meyer-Marsilius en *De Europese Arbeidsmarkt* door Dr. J. Schiefer.

In „Verkeer” (1961, no. 4, blz. 182-205) bespreekt F. J. Brouwer het memorandum van de Commissie betreffende de aan het Gemeenschappelijke vervoerbeleid te geven richting („Momentopname van enige vervoerspolitieke vraagstukken in de E.E.G.”). Hij constateert dat de Commissie, evenals de Nederlandse regering, voor toepassing van de algemene verdragsregels op het vervoer is. Daarna kan krachtens art. 75 E.E.G. op de bijzondere aspecten van het vervoer worden gelet. Enkele bezwaren tegen de opvattingen van de Commissie zijn het voorstel tot compensatoire heffingen en dat van de tariefberekening per vervoerstak met behulp van marginale tarieven. De schrijver gaat tenslotte nog in op het probleem van de steunverlening en op dat van de discriminatie. Een werkstuk dat zeker niet onvermeld mag blijven is het Verslag van de Commissie voor het Vervoer van het Europese Parlement over de vraagstukken betreffende het gemeenschappelijke vervoerbeleid in het kader van de E.E.G. met Bijlage (Zittingsdoc. 1961-1962, 11 december 1961, doc. no. 106, 112+113 blz.). Dit rapport, opgesteld door de heer P. J. Kapteyn, geeft een uitstekende samenvatting van de vervoersproblematiek in alle sectoren. Een belangrijke stap ter voorkoming van het verder uit elkaar groeien van de nationale verkeerswetgevingen vormt het door de Raad van Ministers genomen besluit tot wederzijdse verplichte consultatie met betrekking tot verkeersonderwerpen, waar in „Europäische Wirtschaft” in een redactioneel artikelje „Europa Verkehr wird koordiniert” (1961, no. 23, blz. 586-7) de aandacht op gevestigd wordt. Reeds voordat wets- of verordeningsoptwerpen van de regeringen aan de nationale parlementen worden voorgelegd, moet de Europese Commissie deze ontwerpen ontvangen, welke dan binnen een maand, soms binnen 10 dagen, een bijeenkomst van de E.E.G.-partners moet bijeenroepen. Door deze procedure worden de nationale parlementen nog vóór de parlementaire behandeling op de hoogte gesteld van de opvattingen van de Commissie en de partner-landen.

Mededinging - Industriële Eigendom.

Het totstandkomen van de eerste kartelverordening (Verordening no. 17, Publ. blad Europese Gemeenschappen, 21 februari 1962) door de Raad van Ministers van de E.E.G. brengt het vraagstuk van het mededingingsbeleid weer sterk op de voorgrond. Arved Deringer geeft in „Europäische Wirtschaft”, 1962, no. 1, blz. 3-8, (zie ook: „Wirtschaft und Wettbewerb”, Schriftenreihe Heft 2, 1962, „Die Erste Durchführungsverordnung zu den artt. 85 und 86 des E.W.G.-Vertrages” en „Revue du Marché Commun”, februari 1962, blz. 70/84, „Les règles concernant la concurrence dans le cadre du Marché commun entrent en vigueur”) een eerste overzicht van deze verordening („Die erste europäische Kartelverordnung — ihr entgültig Gesicht”). Hij wijst op de drie principiële beslissingen welke genomen zijn: het vastleggen van een verbodswet-

geving; de regeling dat art. 85, lid 3 niet van rechtswege werkt, maar eerst na een verklaring van de Commissie, zij het dat voor kartels die niet tot aanmelding verplicht zijn deze verklaring terugwerkende kracht tot het ontstaan van het kartel kan hebben; de verdeling van bevoegdheden tot handelen tussen Commissie en nationale autoriteiten. Deringer bespreekt de terugwerkende kracht van de verklaring in de zin van art. 85, lid 3 en haar verschil in werking bij de wel en niet tot aanmelding verplichte kartels, waarbij weer een onderscheid gemaakt moet worden tussen reeds bestaande en nieuwe kartels. Ten aanzien van de terugwerkende kracht van het herroepen van de verklaring, ingeval de ondernemingen strijdig met de verklaring handelen, de verklaring arglistig of door onjuiste opgave van feiten verkregen hebben of misbruik van de verklaring maken, vraagt Deringer zich af, of dit staatsrechtelijk wel juist en mogelijk is. Evenzeer blijft het voor hem een open vraag in hoeverre de nationale rechter verplicht is zich aan een negatieve verklaring van de Commissie te houden. De in het ontwerp voorkomende formele vaststelling door de Commissie, dat in strijd met de artt. 85 en 86 gehandeld is, werd door de Raad niet overgenomen, waardoor het niet duidelijk is of zo'n formele vaststelling aan het verbod van strijdige handelingen vooraf moet gaan. Volgens Deringer heeft de vraag, of in de artt. 85 en 86 slechts principes of van rechtswege werkende normen zijn neergelegd veel — hoewel niet aan juridische — aan politieke betekenis ingeboet door de overgangsregeling voor reeds bestaande kartels. De duidelijke uiteenzetting van de voornaamste inhoud van deze verordening en de helderheid waarmee nog te verwachten problemen geschetst worden, maken dit een zeer lezenswaardig artikel. Van de bestaande kartelwetgeving gaf R. Rodière nog eens een knap overzicht in de „Revue trimestrielle de droit commercial”, okt./dec. 1961, no. 4 („La réglementation du commerce et les limites à la compétence nationale des Etats Membres de la C.E.E.”).

De redactie van het Zwitserse blad „Kyklos” verraste haar leden met een zeer uitgebreid nummer, speciaal gewijd aan Prof. Edgar Salin (*Politische Oekonomie - Heute*, Vol. XV, 1962, no. 1, 323 blz.). Van de vier afdelingen die het boek bevat noemen wij in het bijzonder afdeling II: Aussenwirtschaft und Integration. Prof. Hallstein geeft hier een verslag van de tot dusver bereikte economische resultaten van de Europese integratie aan de hand van vele cijfers. Belangwekkend in verband met de te voeren kartelpolitiek is zijn constatering, dat de optimale bedrijfsomvang binnen de E.E.G. praktisch nog nergens bereikt is. De concentratiegraad ligt nog aanzienlijk onder die in Amerika. De vruchten van een vergrote markt worden dus thans nog onvoldoende geplukt. Een andere feestbundel — opgedragen aan Prof. Müller-Armack, de Duitse Staatssecretaris voor Economische Zaken, ter ere van zijn zestigste verjaardag — is verschenen bij Duncker en Humblot (*Wirtschaft, Gesellschaft und Kultur*, Berlijn 1961, 680 blz.). De bijdragen van een aantal van zijn leerlingen beslaan vele onderwerpen, aangevende het brede terrein waarop Müller-Armack zich bewogen heeft. Voor deze rubriek is speciaal van belang de afdeling „Wettbewerb und Wirtschaftsordnungspolitik”.

In juni 1960 werd te Frankfurt a/M een internationale conferentie over het kartelrecht gehouden waaraan vele specialisten op dit gebied, o.m. H. von der Groeben, G. van Hecke, R. Rodière en E. Steindorff, rapporten uitbrachten. Een uitgave van de plenaire zittingen, werk-

groepen en slotrapporten is thans verschenen als *Kartelle und Monopole im Modernen Recht*, zowel in de oorspronkelijke taal als in een Engelse vertaling (Verlag C. F. Müller, Karlsruhe, 1961, 2 delen - 1016 blz.). Wij bevelen kennisname van deze belangwekkende studies van harte aan.

In S.E.W. januari/februari 1962, blz. 46-56 (de scheiding tussen de afdelingen Nederland/Europa in dit blad is opgeheven: met ingang van januari 1962 verschijnt één blad „S.E.W. - Europa/Benelux/Nederland”) schreef *Mr. A. D. Ham* een artikel over „Het mededingingsbeleid t.a.v. enkele kartelvormen in Engeland, Frankrijk en Duitsland”. Hij geeft hierin een overzicht van de verslagen van de instanties die in deze landen met de uitvoering — c.q. met het geven van adviezen bij deze uitvoering — van het kartelbeleid zijn belast, t.w. van de Registrar of Restrictive Trading Agreements over de periode augustus 1956 tot en met december 1959, van de Commission Technique des Ententes over de jaren 1958 en 1959 en van het Bundeskartellamt over het jaar 1960. Op boeiende wijze worden enkele punten uit deze rapporten aan de hand van gedane uitspraken met elkaar vergeleken. In aansluiting hierop kan vermeld worden, dat de verslagen over de werkzaamheden van het Bundeskartellamt over de jaren 1958 tot en met 1960 gebundeld zijn in „Berichte des Bundeskartellamtes 1958/59/60” (WuW Schriftenreihe, Heft 8, Düsseldorf 1961).

Reeds verschillende malen hebben wij op literatuur gewezen over de verhouding kartelrecht/recht betreffende de industriële eigendom (Europa-bladwijzers 7b en 9b, resp. „E.-S.B.” van 13 januari 1960 en 3 augustus 1960). Thans kan hieraan het artikel van *Mr. H. van den Heuvel* in S.E.W., december 1961, blz. 233-246 worden toegevoegd („The impact of the E.E.C.-treaty (Treaty of Rome) on industrial property with regard to anti-trust regulations”). De vraag wordt onderzocht in hoeverre het E.E.G.-Verdrag van toepassing is op licenties. Dit zou alleen het geval zijn, wanneer de contracten onverenigbaar zijn met het verdrag, hetgeen van geval tot geval moet worden onderzocht.

In een lezing, welke hij voor de London School of Economics hield, heeft *Fredrik Neumeyer* nog eens op de noodzaak van eenwording van de verschillende octrooiwetgevingen gewezen (The Modern Law Review, vol. 24, 1961, blz. 725-737). De titel „Unification of European Patent Legislation in the Common Market” is enigszins misleidend, daar Neumeyer zich juist richt tot de E.V.A.-landen en hen op het belang wijst naast het von der Groeben-plan van de Zes met een eigen ontwerp voor aanpassing van octrooiwetgevingen voor de dag te komen. Na een overzicht van de reeds bestaande nationale wetgevingen op dit gebied, geeft hij kort de voornaamste verschillen weer waarvoor uniformering het meest noodzakelijk is. Als eerste opgaven ziet hij het zoeken naar uniforme criteria voor het verlenen van een octrooi en voor de duur daarvan, de bepalingen betreffende licenties aan de staat, het recht dat toepasselijk moet zijn op de in loondienst werkzame uitvinder en de speciale regels die in diverse landen voor bepaalde produkten gelden. Het artikel van Neumeyer beperkt zich tot het aanstippen van problemen, zodat degene die nieuwe suggesties verwacht had om deze ook op te lossen zich na lezing enigszins teleurgesteld voelt. Ook *Yves Saint-Gal*, die reeds eerder over dit onderwerp schreef, heeft de vraagstukken rond het probleem

E.-S.B. 9-5-1962

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

der unificatie nog eens overzichtelijk uiteengezet in „*Marques et Marché Commun*” („*Revue de droit intellectuel d'ingénieur Conseil*”, 1961, no. 11). *Vander Haeghen* besloot zijn reeks artikelen over „*Organisation de la profession des Conseils en brevets dans le cadre d'entités économiques à l'échelle de l'Europe*” in no. 9-10 van ditzelfde tijdschrift.

Regionale politiek — E.G.K.S. — Euratom.

In Brussel is begin december 1961 in E.E.G.-verband de eerste conferentie over regionale economische politiek gehouden. De inleiding voor deze conferentie door *R. Marjolin*, vice-voorzitter van de Europese Commissie, vinden we in de „*Revue du Marché Commun*” van november 1961, blz. 393-401 („*Les économies régionales*”). Hierin wordt een opsomming gegeven van de oorzaken die de ontwikkeling van de achtergebleven gebieden binnen de E.E.G. tegenhouden en uiteengezet welke maatregelen de Gemeenschap dient te treffen om deze op te heffen. In de eerste plaats moet gedacht worden aan mogelijke directe maatregelen via de Europese Investeringsbank en het Europees Sociaal Fonds. Hierop aansluitend sprak *P. Formentini*, president van de Europese Investeringsbank, over „*Le développement régional et la banque européenne d'investissement*” (ditzelfde nummer, blz. 402-409). Na een korte behandeling van het onderontwikkelingsprobleem sneed hij het onderwerp van de regionale steunverlening aan en besprak achtereenvolgens de vragen waar deze van uit dient te gaan, waar men moet beginnen en hoe men dit moet doen. Zijn centrale stelling hierbij is de uit de ontwikkelingstheorie bekende gedachte, dat in eerste instantie een voldoende omvang van de infrastructuur moet bereikt zijn.

Door de vele recente gebeurtenissen in het kader van de E.E.G. is over E.G.K.S. en Euratom ditmaal weinig nieuws te vermelden. *Philippe Saint-Marc* heeft een uitvoerig boek over de plaats en de betekenis van de planning in de kolen- en staalindustrie geschreven (*La France dans la C.E.C.A.*, Parijs 1961, 438 blz.). Teneinde de eenheid in het beleid te kunnen handhaven, dient de planning op kwantitatief, ruimtelijk en wetenschappelijk gebied van bedrijfsleven, overheid en Hoge Autoriteit geharmoniseerd te worden. In V.E.V.-berichten van 31 december 1961 is een samenvatting verschenen van de aanmeldingen van investeringen in staalbedrijven, waaruit blijkt dat er een tendens bestaat tot verplaatsing van de staalverwerkende industrieën naar de kustgebieden.

Van een internationale conferentie over de juridische en administratieve problemen in verband met de bescherming bij het vreedzaam gebruik van kernenergie, welke te Brussel van 5 - 8 september 1960 is gehouden werden de officiële handelingen door *Euratom* in juni 1961 uitgegeven (1256 blz.). De lezingen zijn opgenomen in de oorspronkelijke taal en in een Engelse vertaling.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam

Formulering van het begrip personeelsverloop

Het is een bekend feit, dat door de krappe arbeidsmarkt in ons land de vraag naar arbeidskrachten niet kan worden bevredigd, zelfs niet door het aantrekken van buitenlandse arbeidskrachten. Dit heeft o.a. tot gevolg, dat het personeelsverloop groter is dan normaal en gewenst. Een hoog verloopcijfer heeft zowel algemeen-economisch als bedrijfseconomisch zeer ongunstige consequenties (o.a. hoge kosten, nadelige invloed op het bedrijfsklimaat). In het onderstaande zullen wij de bedrijfseconomische zijde van het vraagstuk van het personeelsverloop bezien, voor zover het probleem zich leent voor kwantificering.

Bij het vaststellen van de verloopresultaten is het noodzakelijk uit te gaan van een vaste basis. Daarom is het o.i. juist het begrip „personeelsverloop” nader te omschrijven, bij voorkeur in een voor alle bedrijven hanteerbare formule. In deze formule dient een relatie gelegd te worden tussen het personeel, dat het bedrijf verlaat en de personeelsbezetting. Deze relatie wordt doorgaans in een breuk vastgelegd.

Voordat we overgaan tot een omschrijving van het begrip „personeelsverloop” in de vorm van een formule, is het nodig zowel de teller (vertrokken personeel) als de noemer (personeelsbezetting) te analyseren. Omtrent beide factoren worden namelijk diverse meningen gehuldigd, waardoor in de praktijk het vergelijken van het verloop tussen bedrijven op moeilijkheden stuit.

Als *teller* worden onder meer onderstaande mutaties gebruikt:

- a. het vertrokken personeel in totaal;
- b. het in dienst getreden personeel;
- c. het gemiddelde tussen a en b;
- d. het te vervangen personeel.

Als *noemer* zijn o.a. de volgende grootheden in gebruik:

- e. de personeelsbezetting aan het begin van de vergelijkingsperiode;
- f. de personeelsbezetting aan het einde van de vergelijkingsperiode;
- g. het gemiddelde tussen e en f.

Uit deze uiteenlopende opvattingen over zowel teller als noemer — die slechts een deel van alle mogelijkheden vormen — blijken reeds *twaalf* formules te construeren, die tot even zovele uitkomsten leiden. Het is allereerst noodzakelijk, hierin enige orde te scheppen.

Evenals a onbruikbaar is bij uitbreiding van het personeel, geeft b een onjuist beeld bij inkrimping van het aantal werknemers. Het compromis tussen a en b, dus c, wordt nauwelijks gebruikt, omdat het evenmin als de beide grootheden a en b voldoende aansluiting geeft bij het begrip „verloop”. De mutatie „het te vervangen personeel” is in beginsel de meest juiste.

Prof. Pear (Birmingham) definieert in dit verband het verloop als het aantal werknemers, dat het bedrijf verlaat en *moet worden vervangen*. Hierbij worden dus uitgesloten:

- a. degenen, die ontslagen worden wegens gebrek aan werk;
- b. degenen, die worden aangetrokken wegens uitbreiding van werkzaamheden.

Nu doet zich echter de — met name bij bedrijfsvergelijking optredende — moeilijkheid voor, dat men een sub-

jectief element in de formule introduceert: in feite elimineert men immers het „gewenste” verloop. Een poging om dit bezwaar te ondervangen wordt in praktijk gebracht door van het in dienst getreden c.d. het vertrokken personeel, de laagste van de twee te nemen. Deze methode gaat echter niet op in het geval van een gespannen arbeidsmarkt als de huidige, waarin het vertrokken personeel niet in de gewenste mate *kan* worden aangevuld; de formule geeft dan een te gunstige situatie weer.

De meest bruikbare grootheid voor de teller is: het vertrokken personeel minus het met name genoemde „onvermijdbare” verloop. Hierbij kan het verloop door sterfte, pensioen, militaire dienst, invaliditeit, emigratie, huwelijk van vrouwelijk personeel e.d. als „onvermijdbaar” worden beschouwd.

Verloop en vertrek.

Deze opvatting wordt, blijkens de maandstatistiek van de industrie, ook gehuldigd door het C.B.S. In genoemde statistiek wordt naast het „verloopercentage” ook een „vertrekpercentage” berekend. Laatstgenoemde breuk heeft als teller het „aantal personen, dat in de verslagperiode — om welke reden dan ook — het bedrijf waarin zij werkten, verlaten heeft”.

Zowel bij het vertrek- als bij het verloopercentage wordt als noemer door het C.B.S. gebruikt „de bezetting aan het begin van het kwartaal”. Naar mijn mening krijgt men echter een onjuist beeld, wanneer men gaat rekenen met verhoudingen, *die niet op dezelfde periode betrekking hebben*. De noemer voor het berekenen van het verloopercentage dient op dezelfde periode betrekking te hebben als het verloop zelf. Dit kan worden bereikt, door de bijmutatie van het personeel hierbij in aanmerking te nemen. De formule voor het personeelsverloop wordt dan:

$$\frac{\text{Het vermijdbare vertrokken personeel}}{\text{Personeelsbezetting in de aanvang van de periode + het in dienst getreden personeel gedurende de periode}}$$

Het is de vraag, of men in deze formule ook het zgn. „onvermijdbare” of „natuurlijke” verloop moet verwerken. Zowel uit maatschappelijk als uit bedrijfssoogpunt verdient het aanbeveling, ook het volledige (bruto) *vertrekpercentage* te berekenen en in de beschouwing te betrekken. Ter tegemoetkoming aan bedrijfswensen is het bovendien nuttig, een onderscheid te maken tussen „bruto” en „netto” cijfers, waarbij de laatste cijfers op het *verloop* als zodanig betrekking hebben:

Verslagperiode.

Een zeer bruikbare en ook gebruikte periode om de gegevens te verzamelen is het kwartaal. Enerzijds is deze periode lang genoeg om plotseling optredende mutaties niet de gelegenheid te bieden om de vergelijkbaarheid te verstoren; anderzijds kunnen bepaalde tendenties voldoende snel bekend worden, terwijl seizoen- en conjunctuurschommelingen duidelijk aan de dag treden.

Stabiliteitsgraad.

Naast de genoemde verlooperpercentages dient gelet te worden op de stabiliteitsgraad. Dit houdt in, dat twee

afdelingen met *dezelfde* verloopcijfers een *verschillende stabiliteitsgraad* kunnen hebben. Als verduidelikend voorbeeld diene het volgende. Wanneer op één afdeling van 225 personeelsleden gelijkmatig gedurende een halfjaar 25 vacatures opnieuw worden bezet, terwijl op een tweede qua personeel even omvangrijke afdeling in hetzelfde tijdvak 5 vacatures opnieuw worden bezet maar bovendien nog het personeel op 5 volgende arbeidsplaatsen viermaal in hetzelfde halfjaar wordt vervangen, dan kan het personeelsverloop op beide afdelingen als volgt worden berekend:

$$\frac{25}{225 + 25} = \frac{25}{250} = 10 \text{ pCt. per halfjaar.}$$

Is de noodzakelijke aanlooptijd een halfjaar, dan zijn aan het einde van de periode op de eerste afdeling de nieuwe krachten voor 50 pCt. volleerd. Op de tweede afdeling is dit percentage (globaal berekend) 75, nl. $(5 \times 100 + 5 \times 50) : 10 = 75$ pCt. De tweede afdeling heeft bijgevolg een hogere stabiliteitsgraad, die wordt bepaald door de *gelijkmatigheid* van het verloop. Een schoksgewijs verloop, zelfs van een relatief klein aantal mensen, heeft als resultaat een lage stabiliteitsgraad.

Verloopcijfer en stabiliteitsgraad tezamen kunnen een beeld geven van de bedrijfseconomische kosten, die door personeelsmutaties ontstaan. Hierover in een volgend artikel.

Overveen.

Drs. G. B. M. JANZING.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De weekstaat per 1 mei heeft doen uitkomen, dat het tegoed der banken ongeveer weer een peil heeft bereikt,

dat in onverenstemming kan worden geacht met de som van verplicht tegoed uit hoofde van de kasreserveregeling 1954 (te ramen op f. 580 mln.) en de renteloze deposito's uit hoofde van de kredietrestrictieregeling. Dit betekent echter niet, dat de markt weer een periode van ruimte is ingegaan. Nog steeds staat het krediet, dat de Centrale Bank de markt verschaft op een hoger dan normaal peil. Wel is het mogelijk, dat een belangrijk deel van de voorschotten niet door banken, doch door discontohandelaren is opgenomen.

Het geringe succes van de tender van schatkistpapier — toegewezen werd f. 5,5 mln. 3-maandspapier tegen 2 pCt., f. 23,6 mln. 5-maandspapier tegen $2\frac{1}{4}$ pCt. en f. 18,2 mln. 17-maandspapier tegen $2\frac{1}{2}$ pCt. — is gedeeltelijk aan de nog steeds krappe markt toe te schrijven. Anderdeels echter ligt de oorzaak bij de Minister zelf, die slechts bereid bleek rentetarieven te accepteren, die onder de markt lagen. Zou de Staat meer hebben willen betalen, dan zou de toewijzing zeker groter zijn geweest. Tevens kan men uit het resultaat de conclusie trekken, dat de banken er weinig voor voelen tegen een te lage rente mede te werken aan het ook bij de laatste tender nagestreefde nivelleringsbeleid i.v.m. de concentratie van belastingbetaling in oktober. Na de tender bleef de mogelijkst tot aankoop over de toonbank open. Misschien, dat in een zich verruimende markt de belangstelling stijgt, tenminste wanneer de Minister dan zijn rente handhaaft.

Kapitaalmarkt.

Het verslag van De Nederlandsche Bank bevat wederom een reeks van bijzonder belangwekkende gegevens. Slechts op enkele kan hier de aandacht worden gevestigd. In de eerste plaats kan men in de tabel betreffende de kapitaalmarkt de bevestiging vinden van de reeds meermalen uit-

FONDSSEN ANALYSE

VOLGENS GEHEEL NIEUW
SYSTEEM, ENIG IN NEDERLAND

Het weekblad „Beleggers-Belangen” bevat elke week zulk een analyse, die ook voor beleggers, die van hun beleggingen geen academische zaak wensen te maken, nuttige gegevens bevat en die bovendien als kaartstelsel verkrijgbaar is. De fondsen worden beoordeeld naar kwaliteit, groei en rendement.

WEEKBLAD TER IN-
VOORLICHTING SPECIAAL
VOOR DE PARTICULIERE
BELEGGER.

Gratis proefnummer wordt
gaarne op aanvraag toegezonden
door de Adm. Bel-Bel,
Postbus 42, Schiedam.

Voor een onzer relaties, een adviesbureau voor pensioen-
aangelegenheden, wensen wij in contact te komen met ge-
gadigden voor de positie van zelfstandig

ADVISEUR VOOR PENSIOENFONDSEN

voor wien op den duur de mogelijkheid tot opname in de
maatschap aanwezig is.

Gedacht wordt aan iemand van omstreeks 30 jaar, die na
een economische of juridische studie reeds blijkt heeft ge-
geven van diepgaande belangstelling voor pensioenrege-
lingen, of aan iemand die een brede ervaring heeft opgedaan
in de levensverzekeringssector.

Zijn taak zal bestaan in het adviseren van werkgevers en
werknemers omtrent bedrijfs- en ondernemingspensioen-
fondsen.

Geadigden wordt verzocht zich, bij voorkeur schriftelijk,
in verbinding te stellen met Drs. P. H. Lammerts van Bueren
van het Laboratorium voor Toegepaste Psychologie, Vos-
siusstraat 54-55, Amsterdam-Zuid.

gesproken veronderstelling, dat de winstfinanciering van het bedrijfsleven in 1961 is teruggelopen en dat, om in de behoefte aan middelen te voorzien, vooral de hulp van de onderhandse markt is ingeroepen. Het beroep in deze vorm heeft de f. 2 mrd. overschreden. Het gebruik van de open kapitaalmarkt is ondanks de gestegen noodzaak middelen van buiten aan te trekken, nog gedaald.

Van belang is ook de groeiende betekenis van de banken voor de kapitaalmarkt. Wel traden zij van oudsher op als bemiddelaars in het emissie- en beursbedrijf, doch thans zijn eigen middelen belegd, die de f. 300 mln. zeer dicht benaderen. Niet alleen interesseren de banken zich voor effecten, voor meer dan de helft hebben zij onderhandse leningen aan de lagere overheid verstrekt. Verder stip ik aan, dat van de totale uitbreiding van de kredietverlening der banken aan de private sector in 1961 $\frac{1}{5}$ deel of ca. f. 145 mln. de vorm van middellang krediet heeft aangenomen.

Effectenbezitters hebben het de laatste tijd niet zo gemakkelijk meer. In 1962 tot in de eerste dagen van maart zag men in het algemeen de koersen nog wel, zij het bescheiden, stijgen. Daarna is het, ook geleidelijk per saldo bergafwaarts gegaan. Sedert het hoogste punt op 431 noteerde het algemeen gemiddelde ultimo maart 419, eind april 394 en begin mei zelfs 384. In het licht van de algemene economische omstandigheden is dit begrijpelijk. Kostenstijgingen vormen een volstrekte zekerheid, overheveling op de afnemers is hoogst kwetsuus; de winstmarge staat derhalve onder druk en hoger dividend, zelfs bij gunstige gang van zaken lang niet zeker, is thans helemaal onwaarschijnlijk. Wallstreet speelt hierbij ook een rol. Sedert de top in 1961 is het koerspeil 10 pCt. naar beneden gekomen. Wantrouwen in de sterkte van de opgang aldaar ligt hieraan ten grondslag.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	27 april 1962	4 mei 1962
Algemeen	410	431 — 384	394	385
Intern. concerns	566	594 — 525	539	529
Industrie	366	396 — 350	366	350
Scheepvaart	184	186 — 163	169	161
Banken	253	270 — 247	258	247
Handel enz.	160	171 — 151	156	152

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 139,40	f. 141,70
Philips G.B.	984 $\frac{1}{2}$	876	865
Unilever	f. 189,70	f. 174,60	f. 164,80
Robeco	f. 252,50	f. 233	f. 230
Hoogovens, n.r.c.	776	749	705
A.K.U.	404 $\frac{3}{4}$	368 $\frac{1}{2}$	369 $\frac{3}{4}$
Kon. Zout-Ketjen n.r.c.	1.070	982	900
Zwanenberg-Organon	1.024	1.020	971
Interunie	f. 228	f. 204	f. 201,50
Amsterd. Bank	396	392	380 $\frac{1}{2}$

New York.

Dow Jones Industrials	731	672	671
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,12	4,28	4,32
Aand.: internationalen a)	2,83 b)	2,89	
lokalen a)	3,55 b)	3,42	
Disconto driemaands schatkist- papier	1 $\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{1}{4}$

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

Accountantskantoor BURGEMANS

ROTTERDAM

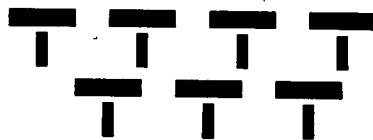
vraagt een

ACCOUNTANT

(N.I.v.A. of V.A.G.A.)

Ook zij, die met de accountantsstudie ver gevorderd zijn, kunnen voor deze functie in aanmerking komen.

Brieven aan het kantooradres: WIJNHAVEN 70, Rotterdam of telefonische afspraak onder nummer (010) 12 04 10.

BESPAAR UW BOEKHOUDER ROUTINEWERK

laat dat verrichten door de

EXACTA CONTINENTAL

de nuttige boekhoudmachine,
die altijd meer **bespaard**
dan **kost**.

Bezoek onze stand nr 99 op de
efficiency-beurs van 22 t/m 30 mei
of vraag geheel vrijblijvend een
demonstratie.

Importeur: **N.V. MABO**

HOOGSTRAAT 111 - ROTTERDAM-1
TELEFOON 010/12 93 22

CENTRAAL BEHEER

Instelling van onderlinge VERENIGINGEN voor
VERZEKERING EN DIENSTVERLENING
ten behoeve van het bedrijfsleven.

MOLEST-RISICO:

verzekering tegen oorlogsscha-
de, stormschade en andere risi-
co's.

BRAND-RISICO:

brand- en bedrijfsschadeverze-
kering van industriële en andere
objecten.

VERVOER-RISICO:

transportverzekering van goe-
derenzendingen in binnen- en
buitenland.

WET-RISICO:

bedrijfs-w.a.-verzekering, motor-
rijtuigverzekering, ongevallen-
verzekering voor inzittenden van
automobielen.

PENSIOEN-RISICO:

collectieve ouderdoms-, wedu-
wen-, wezen- en invaliditeits-
verzekering.

**VERENIGING
VOOR CENTRALE
ELEKTRONISCHE
ADMINISTRATIE
(C.E.A.):**

loon-, voorraad-, debiteurenad-
ministratie, facturering enz. met
behulp van elektronische appa-
ratuur.

Geniet de voordelen van aansluiting bij deze
verenigingen.

Onderling
kosten
dragen
betekent
kosten
besparen

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971 - POSTBUS 8400

RÉCENTE PUBLIKATIES

J. K. Galbraith: *The great crash 1929*. Pelican book, London 1961, 223 blz., 3/6.

De bekende Amerikaanse auteur geeft in dit pocketboekje een beschrijving van proces en achtergronden van de ineensstorting in 1929. Hij geeft tevens zijn visie op de oorzaken hiervan en ook op de mogelijkheden van een herhaling.

Roy Lewis en Rosemary Stewart: *The managers: a new examination of the English, German and American executive*. The American Library, New York 1961, Importeurs Meulenhoff & Co. N.V., 256 blz., f. 4,25.

In deze pocketuitgave van de Mentorserie maken de auteurs een vergelijkende studie van leven en werken van Britse managers met die van Amerikaanse en Duitse. Enige karakteristieke titels van hoofdstukken zijn: the way in; the way to the top; who gets to the top; life at the top en commercial spirit. De opdracht van het boekje luidt: „To our friends in business. May they forgive us”. De auteurs zijn resp. medewerker van het bekende weekblad „The Economist” en directrice van een research-instituut.

Robert Theobald: *The rich and the poor; a study of the economics of rising expectations*. A Mentor Book The New American Library, New York 1961, Importeurs Meulenhoff & Co. N.V., 160 blz., f. 3:

Bij zijn beschouwingen over het probleem van de arme en rijke landen stelt deze Amerikaanse econoom het belang van de uiteenlopende houding tot werken, vrije tijd, consumptie en sparen voorop. Hij benadrukt hierbij de nauwe samenhang tussen economie en antropologie. Het pocketboekje is overigens voor de „doorsnee”-lezer bestemd.

JURIST

32 jaar, met uitgebreide commerciële ervaring in binnen- en buitenland op gebied van verkoop-export en marketing en grondige kennis van Engels, Frans, Duits en Italiaans,

**zoekt een interessante
en zelfstandige functie**

Brieven onder no. E.S.B. 6-1, postbus 42, Schiedam.

DRS. F. L. G. SLOOFF
**DE
WEGWIJZER
VOOR
DE BELEGGER**
een in begrijpelijke taal geschreven,
uiterst praktisch gidsje dat elke
particuliere belegger (of a.s.
belegger) steeds bij de hand
dient te hebben.
prijs - 2.75

★ Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants Afd. 8 te Schiedam.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

• Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

Phs. van Ommeren N.V. - Rotterdam

zoekt:

een intern accountant

alsmede

**een assistent van de
financiële directeur**

Voor beide functies, welke goede promotiemogelijkheden bieden, wordt een brede theoretische en praktische scholing geëist, bij voorkeur verkregen door de studie voor accountant en praktijk op een accountantskantoor. Een behoorlijke kennis der moderne talen is noodzakelijk.

Bij de eerste functie, **Intern Accountant**, zijn de werkzaamheden vooral van controle-technische aard. In verband met de omgang met de administratieve leiders der diverse binnen- en buitenlandse kantoren is beschaving en tact in optreden nodig.

Bij de tweede functie, **Assistent van de Financiële Directeur**, valt het zwaartepunt der werkzaamheden op de administratieve organisatie. Kennis en ervaring op fiscaal gebied strekken tot aanbeveling.

Hoewel geen strikte leeftijdsgrenzen worden gesteld genieten kandidaten voor deze functies in de leeftijd van 35 tot 45 jaar de voorkeur.

Uitvoerige met de hand geschreven sollicitaties worden gaarne ingewacht bij de Afdeling Personeelszaken Phs. van Ommeren N.V., Postbus 845, Rotterdam.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

U reageert op
annonces in „E.-S.B.”

Wilt U dit dan steeds duidelijk
tot uitdrukking brengen?

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f 22,50;
fr. p. post f 23,60; voor stu-
denten f 19,—; fr. per post
f 20,10.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN

TE HAARLEM

E.-S.B. 9-5-1962

Bij het

GIROKANTOOR

TE ARNHEM

kunnen voor de bestudering en behandeling van
administratief organisatorische vraagstukken, o.m.
samenhangend met de voortschrijdende automati-
sering, worden geplaatst:

enige academici

die het doctoraal examen in de economische
wetenschappen hebben afgelegd of een daarmee
gelijk te stellen opleiding hebben genoten.

Dit dynamische bedrijf biedt aan gegadigden voor
deze functies interessant werk en goede voor-
uitzichten.

Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige gegevens en recente
pasfoto te richten aan de directeur van het Girokantoor,
Rijnkade 1 te Arnhem.

waar u heengaat ...

de **minifon** gaat met u mee!

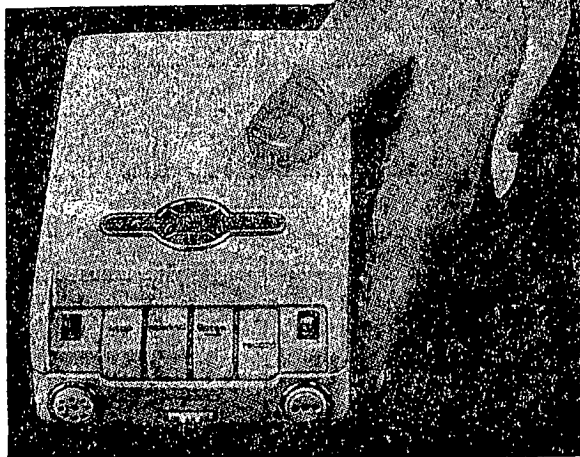
minifon, de handige zakdicteermachine van 8 ons, die - dank zij werking op batterijen, autoaccu of lichtnet - overal paraat is.

thans in 3 modellen:

Attaché voor dictaat onderweg of op kantoor;

Attaché speciaal voor ononderbroken opname tot 5 uur;

HiFi ook voor perfecte muziekopname (tot 12.000 Hz.);

Veenman kantoormachines n.v.

Vraag prospectus en vermeld a.u.b. het model waarin u belang stelt.

Rotterdam, Goudsesingel 108, tel. (010) 120196 - Amsterdam, Keizersgracht 480, tel. (020) 33898 - Hengelo, Enschedesestraat 39, tel. (05400) 8565

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM